

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Pedagogical Sciences. Vol. 2 (125)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Педагогічні науки. Вип. 2 (125)

ISSN (Print): 2663-6387

ISSN (Online): 2664-0155

UDC 37.091.33-028.22:82

DOI 10.35433/pedagogy.2(125).2026.16

FORMING THE GENERAL CULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS IN THE PROCESS OF STUDYING FICTION

A. V. Usaty*

The relevance of this study stems from current trends in the reform of the education system, which, in particular, call for updating approaches to teaching literature in educational institutions in line with the demands of the digital society and the competency-based learning paradigm. Of particular importance is the search for effective methods of organizing the educational process, the implementation of interactive teaching technologies, theoretical justification of their effectiveness, and the development of practical recommendations for the use of modern pedagogical approaches in teaching subjects in the field of language and literature education.

An important methodological foundation for teaching literature is the cultural studies approach, which fosters the formation of a holistic worldview, the development of spiritual and moral values, critical thinking, and the individual's ability to comprehend cultural heritage. In today's context, culture is viewed as a defining factor in human development, contributing to the individual's emergence as an active participant in cultural and historical processes, the development of reflective thinking, and the ability to interpret phenomena of social life.

In accordance with European educational guidelines and the provisions of the State Standard for Basic and Complete General Secondary Education, one of the key learning outcomes is defined as the development of general cultural competence, which entails the ability of students to analyze and evaluate the achievements of national and world culture, navigate the contemporary cultural landscape, and be guided by universal human values. The integration of a cultural studies approach into the study of literature helps students recognize fiction as a component of world culture, explore its connections with mythology, folklore, and other art forms, the development of artistic and aesthetic competence, the cultivation of a culture of reading, and the fostering of respect for national and global cultural traditions.

Keywords: *fiction, language and literary educational field, culturology, secondary education, training, projects, general cultural competence.*

* Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy), Docent
(Zhytomyr Ivan Franko State University)
usatij@i.ua
ORCID: 0000-0001-9661-635X

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

А. В. Усатий

Актуальність дослідження зумовлена сучасними тенденціями реформування освітньої системи, що, зокрема, передбачають оновлення підходів до викладання літератури в закладах освіти відповідно до вимог цифрового суспільства та компетентнісної парадигми навчання. Особливої значущості набуває пошук ефективних методик організації освітнього процесу, упровадження інтерактивних технологій навчання, теоретичне обґрунтування їхньої результативності та розроблення практичних рекомендацій щодо використання сучасних педагогічних підходів у викладанні предметів мовно-літературної освітньої галузі.

Важливим методологічним підґрунтям викладання літератури є культурологічний підхід, який забезпечує формування цілісного світогляду, розвиток духовно-моральних цінностей, критичного мислення та здатності особистості до осмислення культурної спадщини. У сучасних умовах культура розглядається як визначальний чинник розвитку людини, що сприяє її становленню як активного суб'єкта культурного й історичного процесу, розвитку рефлексивного мислення та здатності до інтерпретації явищ суспільного життя.

Відповідно до європейських освітніх орієнтирів і положень Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, одним із ключових результатів навчання визначено формування загальнокультурної компетентності, яка передбачає здатність здобувачів освіти аналізувати й оцінювати надбання національної та світової культури, орієнтуватися в сучасному культурному просторі та керуватися загальнолюдськими цінностями. Реалізація культурологічної змістової лінії у процесі вивчення літератури сприяє усвідомленню художньої літератури як складової світової культури, розкриттю її взаємозв'язків із міфологією, фольклором та іншими видами мистецтва, формуванню художньо-естетичної компетентності, розвитку читачької культури та вихованню поваги до національних і світових культурних традицій.

Ключові слова: художня література, мовно-літературна освітня галузь, культурологія, середня освіта, навчання, проекти, загальнокультурна компетентність.

Introduction of the issue. One of the most important aspects in the implementation of the processes of humanization and the humanization of education is the cultural aspect. Today, as culture steadily moves to the center of social life, it is beginning to be viewed as fundamental to the activities and characteristics of modern humans. On the one hand, it serves as an effective factor in creating and enhancing the diversity of the world; on the other hand, it shapes a person's personality, that is, it is a tool for self-knowledge and self-development. Culture is a defining factor in personality development, as it shapes an individual's value orientations, worldview, and ability to comprehend the meaning of life. In contemporary pedagogical and psychological science, this issue is studied primarily in the context of the competency-based approach, which combines the theoretical foundations of various fields of knowledge and reflects the interdisciplinary nature of modern scientific research.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших у реалізації процесів гуманізації та гуманітаризації освіти є культурологічний аспект. Сьогодні культура, неухильно переміщуючись у центр соціального життя, починає розглядатися як первинне в діяльності і системі характеристик сучасної людини. З одного боку, вона виступає як ефективний чинник творення та вдосконалення багатогранності світу, а з іншого – виховує особистість в людині, тобто є знаряддям самопізнання та саморозвитку. Культура є визначальним чинником розвитку особистості, оскільки забезпечує формування її ціннісних орієнтирів, світогляду та здатності до осмислення життєвих смислів. У сучасній педагогічній і психологічній науці ця проблематика досліджується насамперед у контексті компетентнісного підходу, що поєднує теоретичні засади різних галузей знань і відображає міждисциплінарний характер сучасних наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і

Current state of the issue shows that one of the priority areas in the development of literary education is the improvement of teaching methods, the search for innovative approaches to organizing the educational process, and the implementation of modern teaching technologies. The theoretical and methodological aspects of this issue are discussed in the works of: O. Borisyuk, V. Bratko, N. Gogol, O. Dubasenyuk, T. Kominarets, O. Krutenko, O. Malykhina, O. Marushchak, S. Palamar, O. Pokatilova, V. Pustokhina, A. Tkachova, G. Tokman, and other scholars. A synthesis of their research findings provides grounds for asserting that one of the most effective and pedagogically sound methods in the study of literature is interactive learning, which stimulates students' cognitive activity, fosters the development of critical thinking and communication skills, and promotes the formation of key competencies.

Aim of the research is to provide a theoretical justification of the essence of the concept of "cultural studies", to highlight the characteristics of implementing a cultural studies approach in the study of literature, and to determine the potential of the cultural studies component as a means of stimulating the educational and cognitive activities of students.

Results and discussion. General cultural competence is an important component of a student's personal development and involves the ability to be guided by universal human values in one's own activities, behavior, and interpersonal interactions. Its development indicates that an individual possesses a set of moral, spiritual, and sociocultural qualities that ensure an awareness of the significance of culture in human life, the ability to navigate the cultural landscape, adhere to generally accepted moral and ethical norms and values, and conduct one's own activities in accordance with the principles of humanism and society's cultural heritage [4].

Ukrainian literature plays an important role in the development of students' general cultural competence, as its substantive potential contributes to the assimilation of national and universal values, the

публікацій засвідчує, що одним із пріоритетних напрямів розвитку літературної освіти є вдосконалення педагогічних методик, пошук інноваційних підходів до організації освітнього процесу та впровадження сучасних технологій навчання. Теоретичні й методичні аспекти цієї проблематики висвітлено у працях: О. Борисюк, В. Братко, Н. Гоголь, О. Дубасенюк, Т. Комінарець, О. Крутенко, О. Малихіна, О. Марущак, С. Паламар, О. Покатілової, В. Пустохіної, А. Ткачова, Г. Токмань та інших учених. Узагальнення результатів їхніх досліджень дає підстави стверджувати, що однією з найбільш ефективних і педагогічно доцільних технологій у процесі вивчення літератури є інтерактивне навчання, яке забезпечує активізацію пізнавальної діяльності здобувачів освіти, розвиток критичного мислення, комунікативних умінь і формування ключових компетентностей.

Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності поняття "культурологія", висвітлення особливостей реалізації культурологічного підходу у процесі вивчення літератури та визначення потенціалу культурологічного компонента як засобу активізації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу. Загальнокультурна компетентність є важливою складовою особистісного розвитку здобувача освіти та передбачає здатність керуватися загальнолюдськими цінностями у власній діяльності, поведінці й міжособистісній взаємодії. Її сформованість свідчить про наявність у особистості комплексу моральних, духовних і соціокультурних якостей, що забезпечують усвідомлення значущості культури в житті людини, здатність орієнтуватися в культурному просторі, дотримуватися загальноприйнятих морально-етичних норм і цінностей, а також здійснювати власну діяльність відповідно до принципів гуманізму та культурної спадщини суспільства [4].

Важливу роль у формуванні загальнокультурної компетентності здобувачів освіти відіграє українська література, оскільки її змістовий потенціал

development of spirituality, moral qualities, aesthetic taste, and cultural awareness. The works of contemporary scholars and educators emphasize that the development of general cultural competence is one of the priority tasks of modern education.

The relevance of the competency-based approach stems from the need to ensure high-quality education amid the rapid growth in the volume of information that must be mastered. It is precisely the competency-based approach that makes it possible to reorient the educational process from the accumulation of knowledge toward developing the ability to apply that knowledge in practical activities, critically analyze information, make informed decisions, and successfully navigate various life situations. This takes on particular significance in high school, where learning should be directed toward the development of key and subject-specific competencies necessary for further education and personal fulfillment [5: 352].

Methodologist O. Krutenko notes that, in the context of research on the development of general cultural competence, we are dealing with a complex and multifaceted process of personality formation, which involves not only the acquisition of knowledge but also the formation of value orientations based on the achievements of national and world culture. Key components of this process include fostering respect for cultural traditions, tolerance, mutual understanding, the ability to communicate constructively, and the skill to listen to and understand others.

The results of discussions held as part of the UNDP project **"Educational Policy and Peer-to-Peer Education"** (2004) played a significant role in the development of the competency-based approach in Ukrainian education; based on the outcomes of these discussions, the key competencies necessary for successful personal fulfillment were identified. These include: learning to learn, social, general cultural, health-promoting, information and communication, civic, and entrepreneurial competencies. It is precisely general cultural competence that ensures the development of a spiritually rich individual capable of consciously appreciating

сприяє засвоєнню національних і загальнолюдських цінностей, розвитку духовності, моральних якостей, естетичного смаку та культурної свідомості особистості. У працях сучасних науковців і методистів наголошується, що формування загальнокультурної компетентності є одним із пріоритетних завдань сучасної освіти.

Актуальність компетентнісного підходу зумовлена необхідністю забезпечення високої якості освіти в умовах стрімкого зростання обсягу інформації, що підлягає засвоєнню. Саме компетентнісний підхід дає змогу переорієнтувати освітній процес із накопичення знань на формування здатності застосовувати їх у практичній діяльності, критично осмислювати інформацію, приймати обґрунтовані рішення та успішно діяти в різних життєвих ситуаціях. Особливої значущості це набуває у старшій школі, де навчання має бути спрямоване на розвиток ключових і предметних компетентностей, необхідних для подальшої освіти та самореалізації особистості [5: 352].

Методистка О. Крутенко зазначає, що у контексті дослідження проблеми формування загальнокультурної компетентності йдеться про складний і багатогранний процес становлення особистості, який передбачає не лише засвоєння знань, а й формування ціннісних орієнтацій, заснованих на надбаннях національної та світової культури. Важливими складовими цього процесу є виховання поваги до культурних традицій, толерантності, взаєморозуміння, здатності до конструктивної комунікації, уміння слухати й розуміти інших.

Вагоме значення для розвитку компетентнісного підходу в українській освіті мали результати дискусій, проведених у межах проєкту ПРООН **"Освітня політика та освіта "Рівний – рівному"** (2004 р.), за підсумками яких було визначено ключові компетентності, необхідні для успішної самореалізації особистості. До них віднесено: уміння вчитися, соціальну, загальнокультурну, здоров'язбережувальну, інформаційно-комунікаційну, громадянську та підприємницьку компетентності. Саме загальнокультурна компетентність

cultural heritage, engaging in intercultural interaction, and upholding universal moral and ethical values [9].

In today's educational landscape, the list of key competencies is constantly being refined and improved in line with societal needs and regulatory requirements. In particular, the Concept of the New Ukrainian School defines the following key competencies: communication in the official language (and the native language, if it differs from the official language) and in foreign languages; mathematical competence; competencies in the natural sciences, engineering, and technology; information and digital literacy; the ability to engage in lifelong learning; initiative and entrepreneurship; social and civic competencies; cultural awareness and self-expression; environmental literacy and a healthy lifestyle.

In academic literature, competencies are traditionally classified into three main groups: key, cross-curricular, and subject-specific. Key competencies include learning to learn, communication, information and communication, social, civic, general cultural, entrepreneurial, and health-promoting competencies. Cross-curricular competencies encompass aesthetic, natural science, mathematical, and other competencies, while subject-specific competencies are developed through the study of specific academic disciplines and include communicative, literary, artistic, historical, mathematical, natural science, project-based and technological, information and communication, social studies, health-promoting, and other competencies.

At the same time, some scholars propose other approaches to classifying key competencies, distinguishing between value- and meaning-based, general cultural, educational and cognitive, informational, communicative, social and occupational competencies, and personal self-improvement competency. Despite differences in classifications, most researchers agree that general cultural competence is a crucial prerequisite for the development of a spiritually mature, socially responsible, and culturally educated individual capable of effective

забезпечує формування духовно багатой особистості, здатної до усвідомленого сприйняття культурної спадщини, міжкультурної взаємодії та дотримання загальнолюдських морально-етичних цінностей [9].

У сучасному освітньому просторі перелік ключових компетентностей постійно уточнюється та вдосконалюється відповідно до суспільних потреб і нормативно-правових вимог. Зокрема, Концепція Нової української школи визначає такі ключові компетентності: спілкування державною (і рідною, у разі її відмінності від державної) та іноземними мовами; математичну компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки й технологій; інформаційно-цифрову компетентність; уміння навчатися впродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальну та громадянську компетентності; обізнаність і самовираження у сфері культури; екологічну грамотність і здоровий спосіб життя.

У науковій літературі компетентності традиційно класифікують на три основні групи: ключові, міжпредметні та предметні. До ключових відносять уміння навчатися, комунікативну, інформаційно-комунікаційну, соціальну, громадянську, загальнокультурну, підприємницьку та здоров'язбережувальну компетентності. Міжпредметні компетентності охоплюють естетичну, природничо-наукову, математичну та інші, тоді як предметні компетентності формуються у процесі вивчення конкретних навчальних дисциплін і включають комунікативну, літературну, мистецьку, історичну, математичну, природничо-наукову, проєктно-технологічну, інформаційно-комунікаційну, суспільствознавчу, здоров'язбережувальну та інші компетентності.

Поряд із цим окремі науковці пропонують інші підходи до класифікації ключових компетентностей, виокремлюючи ціннісно-смыслову, загальнокультурну, навчально-пізнавальну, інформаційну, комунікативну, соціально-трудоу компетентності та компетентність особистісного самовдосконалення. Незважаючи на відмінності в

interaction in modern society.

According to the Concept of Literary Education, one of the primary objectives of teaching literature is to foster in the individual the ability to aesthetically perceive the literary word and to recognize its cultural and spiritual value. In this context, the study of literary movements takes on particular importance, as understanding their key aesthetic principles contributes to the development of a culture of perception and interpretation of literary works, as well as the formation of aesthetic taste and reading culture.

A full appreciation of a work of art depends to a large extent on the level of aesthetic sensitivity of students, which is formed through the process of reflecting on various artistic representations of the world and humanity presented in different literary movements. It is precisely the development of aesthetic experience that ensures a deeper understanding of a work's artistic content, its ideological and imagery system, and its cultural and historical context [3: 23].

An important prerequisite for the spiritual and cultural development of modern society is the recognition of education and culture as priority areas of state policy and social progress. Within the context of the humanistic paradigm of education, an individual's level of culture is regarded as one of the defining indicators of their spiritual, moral, and intellectual development.

Etymologically, the term **"culture"** derives from the Latin words *"colo"*, *"cultio"*, and *"colere"*, which originally meant "to till the land" and "to cultivate", and later came to mean "to honor", "to revere", and "to nurture". Throughout history, the concept of culture has undergone significant transformations and has become the subject of study by representatives of various philosophical schools and academic disciplines.

The classics of German philosophy made a significant contribution to the formation of a philosophical understanding of culture. For example, I. Kant linked cultural development to the operation of the categorical imperative as a universal moral

класифікаціях, більшість дослідників сходяться на думці, що саме загальнокультурна компетентність є важливою передумовою формування духовно зрілої, соціально відповідальної та культурно освіченої особистості, здатної до ефективної взаємодії в сучасному суспільстві.

Відповідно до Концепції літературної освіти одним із провідних завдань навчання літератури є формування в особистості здатності до естетичного сприйняття художнього слова та усвідомлення його культурної й духовної цінності. У цьому контексті важливого значення набуває вивчення літературних напрямів, оскільки розуміння їхніх провідних естетичних принципів сприяє розвитку культури сприйняття та інтерпретації художніх творів, формуванню естетичного смаку й читачької культури.

Повноцінне сприйняття художнього твору значною мірою залежить від рівня розвитку естетичної чутливості здобувачів освіти, яка формується у процесі осмислення різноманітних художніх моделей світу та людини, представлених у різних літературних напрямках. Саме розвиток естетичного досвіду забезпечує глибше розуміння художнього змісту твору, його ідейно-образної системи та культурно-історичного контексту [3: 23].

Важливою передумовою духовного й культурного розвитку сучасного суспільства є визнання освіти та культури пріоритетними сферами державної політики й суспільного поступу. У контексті гуманістичної парадигми освіти рівень культури особистості розглядається як один із визначальних показників її духовного, морального й інтелектуального розвитку.

Етимологічно термін **"культура"** походить від латинських слів *colo*, *cultio* та *colere*, які первісно означали "обробляти землю", "виросити", а згодом набули значення "шанувати", "вшановувати", "плекати". Упродовж історичного розвитку поняття культури зазнавало суттєвих трансформацій і стало предметом дослідження представників різних філософських шкіл та наукових напрямів.

Значний внесок у формування

law, while G. Hegel viewed spiritual culture as a necessary stage in the self-development of the absolute spirit. The further development of cultural studies also took place within the framework of religious-philosophical, idealistic, and other scientific concepts.

Contemporary scholars view culture as a fundamental component of educational content, encompassing a system of scientific knowledge, artistic and aesthetic experience, historical and cultural traditions, various types of activities, value orientations, and social relations. It is precisely the integration of the cultural component into the educational process that ensures the formation of a harmoniously developed individual capable of creative self-realization, critical thinking, and responsible participation in public life [2: 51].

The growing interest in education within a cultural studies context can be explained by the following factors:

- a severe lack of culture and a narrowing of its sphere of influence in contemporary society;

- the study of literature is an important step in the cultural and spiritual development of the individual;

- the formation of a holistic worldview, spirituality, and personal culture – the main principles of reforming the national education system.

Today, culture, as a complex social phenomenon, plays a significant role in human life, particularly in daily life, work, and the way of life of both the individual and society as a whole. Culture influences people's behavior, character, communication styles and forms, as well as their consciousness, spiritual needs, and value orientations.

In the contemporary study of culture, there are three main aspects that characterize its essence:

- the totality of material and spiritual values produced by humanity;

- a specific mode of human activity;

- the process of an individual's creative self-realization.

Cultural interaction is a pressing issue both in the current context of our country and in the world as a whole. It is no less

філософського розуміння культури зробили класики німецької філософії. Так, І. Кант пов'язував культурний розвиток із дією категоричного імперативу як універсального морального закону, тоді як Г. Гегель розглядав духовну культуру як необхідний етап саморозвитку абсолютного духу. Подальший розвиток культурологічної думки відбувався також у межах релігійно-філософських, ідеалістичних та інших наукових концепцій.

Сучасні науковці розглядають культуру як фундаментальну складову змісту освіти, що охоплює систему наукових знань, художньо-естетичний досвід, історико-культурні традиції, різноманітні види діяльності, ціннісні орієнтації та соціальні відносини. Саме інтеграція культурного компонента в освітній процес забезпечує формування гармонійно розвиненої особистості, здатної до творчої самореалізації, критичного мислення та відповідальної участі в суспільному житті [2: 51].

Посилений інтерес до навчання в культурологічному контексті можна пояснити такими факторами:

- гострий дефіцит культури та звуження сфери її впливу в сучасному суспільстві;

- вивчення літератури є важливою сходинкою культурного й духовного становлення особистості;

- формування цілісної картини світу, духовності, культури особистості – головні принципи оновлення національної системи освіти.

На сьогодні культура, як складний суспільний феномен, відіграє значну роль у життєдіяльності людини, зокрема побуті, праці, способі життя як окремої особи, так і всього суспільства. Культура впливає на поведінку, характер, стиль і форми спілкування людей, їх свідомість, духовні потреби та ціннісні орієнтації.

У сучасному вивченні культури існують три основних аспекти, що характеризують її сутність:

- сукупність матеріальних і духовних цінностей, вироблених людством;

- специфічний спосіб людської діяльності;

- процес творчої самореалізації особистості.

important than the issue of economic and political relations between countries.

Cultural studies scholar O. Shevnyuk notes that culture cannot be divided or developed in a country in a piecemeal fashion; it forms a certain unity within the state, and the more internal and external connections a culture has with other cultures or with its own individual branches, the higher it rises [10].

The recognition of culture as a prerequisite for development, a stimulus, and the spiritual and practical foundation of social development led to the emergence of a new fundamental method of scientific inquiry, known as the "cultural studies approach", which radically transformed perceptions of the fundamental values of education [2].

The cultural studies approach to teaching literature in elementary school ensures the implementation of a content-based cultural studies curriculum and involves close interaction between literature and culture. It is characterized by two trends in the interpretation of literary works and cultural phenomena for educational purposes:

- from literary works to cultural events and phenomena;
- from cultural phenomena to literary works.

The assimilation of a system of cultural values contributes to the formation of a value-based worldview among students and to the adoption of humanistic value orientations in their search for the meaning of life. Awareness of the knowledge and skills acquired in literature classes is one of the conditions for their successful engagement in various types of educational activities.

The conditions for implementing the cultural studies approach in literature instruction are outlined in the works of Ukrainian and foreign scholars and educational theorists (V. Domansky, O. Kutsevol, O. Nikolenko, O. Pometun, H. Tokman, and others).

V. Domansky scientifically substantiated a methodology for studying literature based on a cultural studies approach. The scholar viewed the study of literature as a process of "immersion in culture" and noted that

Взаємодія культур – актуальна тема як у сучасних умовах нашої держави, так і світу в цілому. Вона не менш важлива, ніж проблема економічних і політичних взаємовідносин між країнами.

Культуролог О. Шевнюк зазначає, що культуру не можна ділити або піднімати в країні частково, вона утворює в державі певну цілісність, і чим більше внутрішніх і зовнішніх зв'язків культури з іншими культурами або окремими її галузями, тим вище вона піднімається [10].

Усвідомлення культури як умови становлення, стимулу й духовно-практичної основи соціального розвитку детермінувало появу нового фундаментального методу наукового пізнання, що отримало назву "культурологічний підхід", який докорінно змінив уявлення про основоположні цінності освіти [2].

Культурологічний підхід до навчання літератури в основній школі забезпечує реалізацію змістової культурологічної лінії й передбачає тісну взаємодію літератури і культури. Для нього характерні дві тенденції інтерпретації літературних творів і культурних явищ з навчальними цілями:

- від художніх творів до культурних подій і явищ;
- від явищ культури – до художніх творів.

Засвоєння системи цінностей культури сприяє становленню ціннісного світогляду здобувачів освіти, вибору гуманістичних ціннісних орієнтацій у пошуках сенсу життя. Усвідомлення набутих на заняттях літератури знань і вмінь є однією з умов успішного здійснення ними різних видів навчальної діяльності.

Умови реалізації культурологічного підходу в ході викладання літератури визначено в працях вітчизняних і зарубіжних учених-методистів (В. Доманського, О. Куцевол, О. Ніколенко, О. Пометун, Г. Токмань та ін.).

В. Доманський науково обґрунтував технологію вивчення літератури з урахуванням культурологічного підходу. Учений розглянув вивчення літератури як процес "входження в культуру" й зазначив, що реципієнт, осягаючи культурні цінності, виступає їх "транслятором" [2].

the recipient, by comprehending cultural values, acts as their "transmitter" [2].

Scholar O. Kutsevol believes that "one can comprehend a specific literary work only by understanding it within the context of the cultural era in which it was created and by grasping the type of artistic consciousness reflected in it" [6: 53].

According to L. Krylova, a researcher of the cultural aspects of teaching literature in schools, the primary purpose of literature as an academic subject is to humanize the worldview and interpret the system of cultural values that form the basis for shaping students' value orientations. The scholar pays particular attention to highlighting the national-cultural component and to students' value-based assimilation of the national worldview during the analysis and interpretation of literary works. For example, when studying a literary work in a literature class, students are given the following task for reflection: "Find descriptions in the text of Ukrainian folk customs that are characteristic of us; compare these customs with those of other peoples and cultures that you are familiar with; and identify their common and distinctive features".

It is well known that modern literature textbooks contain a significant number of works by contemporary authors. In our view, this trend is well-founded and methodologically sound, as it ensures a closer connection between the current needs of the modern individual and fundamental cultural values. The study of works of contemporary literature, rich in moral, ethical, and value-related themes, helps students develop a conscious attitude toward cultural reference points and brings these values closer to their own life experiences.

The cultural studies component is integrated into the educational process based on a systematic and holistic combination of its structural elements. This approach is implemented by studying literary works within a broad historical and cultural context, which allows for a deeper exploration of their content, ideological and aesthetic features, and cultural significance.

Науковець О. Куцевол вважає, що "осмислити конкретний літературний твір можна, лише осмисливши його в контексті культурної епохи, у яку він народився, та зрозумівши тип художньої свідомості, що в ньому відбилась" [6: 53].

На думку Л. Крилової, дослідниці культурологічного аспекту викладання літератури в школі, основним призначенням літератури, як навчального предмета, є гуманізація картини світу, тлумачення системи цінностей культури, що складають основу для формування ціннісних орієнтацій учнів. Вчена приділяє особливу увагу виокремленню національно-культурного компонента, ціннісному засвоєнню учнями національної картини світу під час аналізу та інтерпретації художніх творів. Наприклад, учням при вивченні твору на занятті літератури пропонується для роздуму таке завдання: "Знайдіть в тексті опис українських народних звичаїв, притаманних нам, порівняйте ці звичаї з відомими вам, звичаями інших народів та культур, знайдіть загальні та відмінні риси".

Відомо, що сучасні підручники з літератури містять значну кількість творів авторів новітньої доби. На наш погляд, така тенденція є обґрунтованою та методично доцільною, оскільки забезпечує більш тісний зв'язок між актуальними потребами сучасної особистості та базовими культурними цінностями. Вивчення творів сучасної літератури, насичених морально-етичною та ціннісною проблематикою, сприяє формуванню у здобувачів освіти усвідомленого ставлення до культурних орієнтирів і робить їх більш наближеними до власного життєвого досвіду.

Культурологічний компонент інтегрується в освітній процес на засадах системного та цілісного поєднання його структурних елементів. Реалізація зазначеного підходу забезпечується шляхом вивчення художнього твору в широкому історико-культурному контексті, що дає змогу глибше розкрити його зміст, ідейно-естетичні особливості та культурну значущість.

За словами філософа В. Біблера, культура живе у творах, а не в оповіданнях про культуру, художній текст

According to philosopher V. Bibler, culture lives in works, not in narratives about culture; a literary text embodies cultural information and the past.

Reading and analyzing literary works within the context of cultural studies helps students understand the spiritual world of a given era, while delving into the psychology of the behavior and actions of people who lived during those historical periods. In other words, the cultural context helps structure the study of a literary work so that background knowledge, forms of cultural activity, and universal human cultural values (in the unity of the "eternal" and the historically specific) naturally become part of the student's spiritual life.

According to V. Pustokhina, the implementation of the cultural studies approach to teaching Ukrainian literature involves clarifying the connections between literature and folklore, mythology, philosophy, customs, beliefs, and the cultural traditions of various peoples and nationalities. These connections form the core of the cultural studies approach and require the selection of appropriate textual and illustrative material, including information on history, language, music, painting, and the students' own life experiences [8: 63]. In fact, this approach enables students to develop general cultural (cultural studies) competence.

Literature classes, when implementing a cultural studies approach, should be organized within the framework of a dialogue-based, cultural studies model of instruction, which broadens students' historical and cultural horizons and helps foster a holistic understanding of the literary process. In particular, this model involves studying literary works in the following areas: determining their place in the history of national and world culture; analyzing how a people's cultural traditions are reflected in literary texts; and exploring the cultural characteristics of various historical eras as depicted in literary works.

The dialogue between a literary work and other art forms is facilitated through the use of appropriate teaching aids, including reproductions of paintings, photographs of architectural landmarks, audio and video

фокусує в собі культурну інформацію, минувшини.

Читання і аналіз літературних творів в контексті культурології допомагає школярам зрозуміти духовний світ часу, при цьому заглибившись у психологію поведінки і вчинків людей, що жили в ті історичні епохи. Інакше кажучи, культурний контекст допомагає організувати оволодіння літературним твором так, щоб фонові знання, способи культурної діяльності, а також універсальні загальнолюдські культурні цінності (в єдності "вічного" й історично конкретного) природно увійшли в духовне життя школяра.

На думку В. Пустохіної, реалізація культурологічного принципу навчання української літератури передбачає прояснення зв'язків літератури з фольклором, міфологією, філософією, звичаями, віруваннями, культурними традиціями різних народів і національностей. Ці зв'язки становлять ядро культурологічної лінії та потребують добору відповідного текстового й ілюстративного матеріалу, зокрема відомостей з історії, мови, музики, живопису, власного життєвого досвіду учнів [8: 63]. Власне, такий підхід дозволяє сформувати в учнів загальнокультурну (культурологічну) компетентність.

Заняття з літератури в умовах реалізації культурологічного підходу доцільно організовувати в межах діалогово-культурологічної моделі навчання, яка забезпечує розширення історико-культурного кругозору здобувачів освіти та сприяє формуванню цілісного уявлення про літературний процес. Зокрема, така модель передбачає опрацювання художніх творів у таких напрямках: визначення їхнього місця в історії національної та світової культури; аналіз відображення культурних традицій народу в художньому тексті; розкриття культурних особливостей різних історичних епох, представлених у літературних творах.

Діалог літературного твору з іншими видами мистецтва реалізується через використання відповідних дидактичних засобів, зокрема репродукцій творів живопису, фотографій архітектурних пам'яток, аудіо- та відеоматеріалів, а також

materials, as well as viewings of theatrical productions and films. Taking into account the age-related characteristics of students, whose interests are largely focused on the plot and imagery of a work, it is important to emphasize the cultural and contextual connections of each specific literary text.

In literature classes, students engage with the cultural heritage, way of life, and traditions of various peoples – primarily the Ukrainian people – and internalize universal human values, which contributes to the formation of their personalities in the context of intercultural dialogue and the development of their cultural competence.

An analysis of scholarly and pedagogical literature, combined with a synthesis of the teaching experience of language arts instructors, allows us to identify key areas for applying a cultural studies approach to the study of literature in educational institutions. These include:

1. Integrating historical and cultural contexts into the analysis of literary works.

2. Organizing a multilevel dialogic interaction between the student and the text, which includes a dialogue between the reader and the literary text, between the teacher and the reader, among readers themselves, between the text and its historical era, as well as between the literary work and world art.

3. Promoting the development of cultural competence in the reader. At the same time, drawing on the conceptual framework for the cultural analysis of literary works proposed by Olga Pokatilova, it is advisable to establish an algorithm for the cultural study of literature within the school curriculum.

This approach can be implemented through the following sequential stages:

1. Determining the place of a literary work within national and global literary and cultural-historical contexts.

2. Analyzing the author's personality, their creative connections, and the influences of their cultural environment.

3. Examining the chronological framework of the literary text's creation, taking into account the interrelationship between "text–era–culture". Particular attention should be paid to the synthesis of the literary text with the philosophical,

перегляд театральних постановок і кінофільмів. З урахуванням вікових особливостей здобувачів освіти, інтереси яких значною мірою зосереджені на сюжетній лінії та образній системі твору, важливо акцентувати увагу на актуалізації культурологічно-контекстних зв'язків кожного конкретного художнього тексту.

На заняттях з літератури здобувачі освіти долучаються до пізнання культурних надбань, побуту та традицій різних народів, передусім українського, а також засвоюють загальнолюдські цінності, що сприяє формуванню особистості в умовах міжкультурного діалогу та розвитку її культурологічної компетентності.

Розгляд тематики та проблематики літературного твору із залученням інших видів мистецтва значно розширює діапазон вражень, уявлень, думок, почуттів учнів. Завдання викладача полягає в тому, щоб допомогти учню помітити всі культурні шари тексту й допомогти почути якомога більше «голосів» твору. Тематичний принцип зближує різні види мистецтва, наближає вивчення літературного твору до контекстного [8: 63].

Здійснений аналіз науково-педагогічної літератури та узагальнення досвіду педагогічної діяльності викладачів-словесників дозволяє окреслити ключові напрями застосування культурологічного підходу до вивчення літератури в освітніх закладах. До них належать:

1. Інтеграція історичного й культурного контекстів у процесі аналізу літературного твору.

2. Організація багаторівневої діалогічної взаємодії учня з текстом, яка включає діалог між читачем і художнім текстом, між викладачем і читачем, між самими читачами, між текстом та його історичною епохою, а також між літературним твором і світовим мистецтвом.

3. Сприяння формуванню культурологічної компетентності у читача. Водночас, покладаючись на концептуальну схему культурологічного аналізу літературних творів, запропоновану Ольгою Покатиловою, доцільно обґрунтувати алгоритм культурологічного вивчення літератури в межах шкільного навчального курсу.

historical, and artistic phenomena of a specific period.

4. Comparison of the text of a literary work with analogous "texts" from other art forms to identify common structural elements and create a cohesive artistic image.

5. Analysis of the internal structure of the literary text, which allows for an assessment of the extent to which it represents the philosophical, historical, and artistic realities of the corresponding cultural era.

6. Implementing interactive dialogue-based methods within the "teacher-text-student" interaction to ensure a deeper understanding of the text's content and the development of a personal interpretation.

The application of this algorithm will promote students' comprehensive understanding of literary works and enable the construction of a learning process based on the integration of cultural studies approaches [7: 377].

According to V. Bratko, an analysis of scholarly and pedagogical literature, as well as the teaching experience of language arts teachers, reveals the key directions of the cultural studies approach to the study of literature in educational institutions.

When studying literature through the lens of a cultural studies approach, students develop important skills, including the ability to identify reflections of folk traditions in literary texts, to recognize and analyze the historical and cultural facts presented in works, and to evaluate issues characteristic of a particular historical era. Students learn to reflect on "timeless" spiritual values and imagery, conduct comparative analyses of works from different nations, use cultural commentary to expand their knowledge, and draw on a variety of information sources – reference and encyclopedic literature, the media, museums, and libraries. One of the practical outcomes of this education is the ability to independently compose historical and cultural commentaries on literary works based on a comprehensive study of sources. The study of Ukrainian literature plays a special role in the development of general cultural competence.

Зазначений підхід може реалізовуватися через такі послідовні етапи:

1. Визначення місця художнього твору в національному та світовому літературному й культурно-історичному контекстах.

2. Аналіз особистості автора твору, його творчих зв'язків та впливів культурного середовища.

3. Дослідження хронологічних меж створення літературного тексту із врахуванням взаємозв'язку "текст – епоха – культура". Особливу увагу слід приділити синтезу літературного тексту з філософськими, історичними та художніми явищами певного періоду.

4. Зіставлення тексту художнього твору з аналогічними "текстами" інших видів мистецтва для виокремлення спільних структурних одиниць і створення цілісного мистецького образу.

5. Аналіз внутрішньої структури літературного тексту, який дає змогу оцінити рівень репрезентації у ньому філософських, історичних та мистецьких реалій відповідної культурної доби.

6. Впровадження інтерактивної діалогової методики в контексті взаємодії "вчитель – текст – учень" з метою забезпечення глибшого осмислення змістовної складової тексту та формування його особистісної інтерпретації.

Застосування даного алгоритму сприятиме всебічному розумінню учнями літературних творів та дозволить побудувати навчальний процес на основі інтеграції культурологічних підходів [7: 377].

З погляду В. Братка, аналіз науково-педагогічної літератури та педагогічного досвіду викладачів-словесників дозволяє виявити ключові напрями культурологічного підходу до вивчення літератури в освітніх закладах.

Під час освоєння літератури через призму культурологічного підходу в учнів формуються важливі навички, які включають уміння знаходити у художніх текстах відображення народних традицій, ідентифікувати й аналізувати історико-культурні факти, представлені в творах, а також оцінювати проблематику, характерну для певної історичної епохи. Учні вчаться осмислювати «вічні» духовні цінності та образи, здійснювати

This aspect is extremely important because it helps students analyze and evaluate the achievements of both national and global culture, and navigate the universal human values that form the foundation of social consciousness. Developing this competency requires taking into account the psychological characteristics of today's students and implementing modern pedagogical methods and learning formats. In the context of educational reforms in Ukraine, general cultural competence is becoming increasingly significant. Educational experts emphasize that it should be understood not only as a student's ability to independently navigate the achievements of national and global culture or to integrate into contemporary cultural and spiritual contexts, but also as the ability to apply methods of self-development based on universal human values. Furthermore, it is viewed as an integrated aspect of personality that is formed through the acquisition of cultural knowledge combined with relevant skills, worldview attitudes, and value orientations.

Recently, Ukrainian educational science has been increasingly turning its attention to the study of the concept of "competence". In a general sense, it is understood as a combination of knowledge, skills, experience, values, and other qualities that enable individuals to effectively carry out various types of activities, particularly educational ones. Today, this concept has become one of the key components of modern educational standards and regulatory documents. Among the teaching methods gaining popularity, project-based learning in Ukrainian literature classes stands out in particular. Thanks to this approach, teachers have the opportunity to move away from the role of authoritarian transmitters of ready-made information and transform into mentors and motivators capable of stimulating students' creative and intellectual thinking.

The project-based approach allows for the use of interactive exercises and the structuring of the educational process according to the principle of co-creation. In today's context, pedagogical mastery requires a completely different approach. It

порівняльний аналіз творів різних народів, використовувати культурологічний коментар для розширення своїх знань і залучати різноманітні джерела інформації — довідкову й енциклопедичну літературу, засоби масової інформації, музеї, бібліотеки. Одним із практичних результатів такого навчання є здатність самостійно складати історико-культурні коментарі до літературних творів на основі комплексного опрацювання джерел. Вивчення української літератури займає особливе місце у формуванні загальнокультурної компетентності.

Цей аспект є вкрай важливим, оскільки допомагає школярам аналізувати та оцінювати досягнення як національної, так і світової культури, орієнтуватися у загальнолюдських цінностях, які формують основу суспільної свідомості. Розвиток такої компетентності передбачає врахування психологічних особливостей сучасного школяра та впровадження сучасних педагогічних методик і форматів навчання. У контексті освітніх реформ в Україні загальнокультурна компетентність стає все більш значущою. Методисти наголошують, що її слід розуміти не лише як здатність учня самостійно орієнтуватися в досягненнях вітчизняної та світової культури чи інтегруватися у сучасний культурний і духовний контексти, але й як уміння застосовувати методи самовиховання, ґрунтуючись на загальнолюдських цінностях. Крім того, вона розглядається як інтегрований феномен особистості, що формується завдяки засвоєнню знань про культуру у поєднанні з відповідними навичками, світоглядними установками та ціннісними орієнтирами.

Останнім часом українська педагогічна наука все частіше звертається до вивчення поняття "компетентність". У загальному сенсі це розуміється як сукупність знань, навичок, досвіду, цінностей і інших якостей, що дозволяють ефективно здійснювати різні види діяльності, зокрема освітню. Сьогодні це поняття стало однією з ключових складових сучасних освітніх стандартів і нормативних документів. Серед методик, які набувають популярності, особливо виділяється проєктна діяльність на уроках української літератури. Завдяки їй учителі отримують

is not a matter of mechanically following ready-made lesson plans or using cookie-cutter methodological guidelines. Instead, teachers need a solid grasp of their subject matter, deep pedagogical competence, and a high level of general cultural knowledge. The organization of project-based work, as a specific type of intellectual activity, must be based on several key aspects:

- Introducing an inquiry-based approach to problem-solving, which involves actively proposing and testing hypotheses and drawing well-reasoned and logical conclusions.

- Presenting important academic or real-life problems that are relevant to students and seamlessly integrated into the educational process.

- Promoting the development of students' mental activity by fostering concentration, stimulating critical thinking, improving speech, training memory, and strengthening willpower.

- Enriching the educational process with emotional moments by creating situations of success, interest, and enthusiasm.

- Motivating the creative independence of project participants, fostering their initiative and original thinking.

- Organizing a clear sequence of work in accordance with the key stages of project implementation.

- Creating an environment for students to independently identify and analyze educational problems, guiding them toward finding solutions.

- Utilizing collaborative work formats, such as group or pair work, to develop communication skills and effectively solve problems together.

- Focusing on the practical value of the results achieved and preparing students to apply them in real life.

- Building humane relationships between teachers and students based on mutual trust, openness, and mutual respect.

- Creating conditions for each student's self-actualization within the group and broadening their horizons through the exploration of new concepts and situations.

At the final stage of a project, it is important to take stock so that students can recognize their achievements and learn

змогу відходити від ролі авторитарних передавачів готової інформації та трансформуватися у наставників і мотиваторів, здатних активізувати творче й інтелектуальне мислення учнів.

Проектна методика дозволяє використовувати інтерактивні вправи та будувати освітній процес за принципом співтворчості. У сучасних умовах педагогічна майстерність вимагає зовсім іншого підходу. Це не механічне наслідування готових сценаріїв уроків чи використання шаблонних методичних рекомендацій. Натомість вчитель потребує міцних знань із основного предмета, глибокої педагогічної компетентності й високого рівня загальної культури. Організація проектної роботи, як специфічного виду інтелектуальної діяльності, має ґрунтуватися на кількох ключових аспектах:

- Дослідницький підхід до вирішення проблеми, із активним висуненням і перевіркою гіпотез, обґрунтуванням аргументованих висновків.

- Ефективна постановка навчальної або життєво актуальної проблеми, яка відповідає потребам як учнів, так і освітнього процесу загалом.

- Стимуляція психічної діяльності учнів, яка охоплює концентрацію уваги, формування критичного мислення, розвиток мовлення, пам'яті та вольових якостей.

- Надання емоційного забарвлення навчальному процесу через створення ситуацій успіху, захоплення та пізнавальної цікавості.

- Заохочення творчої самостійності учасників проектної діяльності.

- Чітке структурування роботи відповідно до основних етапів проектування.

- Створення освітнього середовища для самостійного формулювання та осмислення проблем навчального характеру.

- Використання групової та парної форми роботи для активізації міжособистісного спілкування та колективного розв'язання завдань.

- Забезпечення практичної значущості результатів діяльності та підготовка до їхнього застосування на практиці.

to identify their own shortcomings while working to correct them. This approach to learning not only develops students' knowledge and skills but also encourages personal growth and the formation of values.

Project-based learning is a unique form of intellectual activity characterized primarily by a future-oriented focus and a predictive approach. This activity involves research with a clearly defined practical goal, aimed at developing new models, technologies, or methods of organizing activities for their subsequent implementation in specific contexts.

Thus, project-based learning can be characterized as:

- A practice of person-centered learning that takes into account the individual characteristics, cognitive interests, and needs of participants in the educational process, while also ensuring their right to make independent choices. This allows participants to recognize the significance of the knowledge they have acquired and its practical application.

- An organization of the learning process that emphasizes participants' independent work (individually, in pairs, or in small groups) over a specified period of time.

- The use of project-based learning, which involves educators applying a variety of inquiry-based, research-oriented, and creative methods, tools, and strategies. For the successful implementation of a project, it is necessary to define in advance the scope of tasks and the roles of participants, who will be responsible for preparing materials and completing the planned work within the established deadlines.

Before starting the project, a detailed plan with a list of specific steps should be developed. The planning process itself involves the following steps:

1. Scheduling time for work in the library, computer lab, or other educational setting.

2. Identifying the technical equipment needed to carry out the project (scanners, cameras, etc.).

3. Searching for and selecting key information sources (including digital media and resources).

4. Coordinating activities within the

- Гуманізація стосунків між учнями та викладачами через взаємну довіру, відкритість і повагу.

- Створення умов для самоствердження кожного учня в команді, а також розширення їх світогляду через осмислення нових явищ і ситуацій.

На завершальному етапі проєктної діяльності важливо підбити підсумки, щоб школярі змогли усвідомити свої досягнення та навчитися бачити власні недоліки, працюючи над їх виправленням. Такий підхід до навчання розвиває в учнях не тільки знання та навички, а й спонукає до особистісного зростання й формування цінностей.

Проектування являє собою особливий вид інтелектуальної діяльності, основними характеристиками якого є спрямованість на майбутнє та прогностичний підхід. Ця діяльність охоплює дослідження з чітко визначеною прикладною метою, що орієнтовані на розробку нових моделей, технологій чи способів організації діяльності для їх подальшого втілення в конкретних умовах.

Отже, проєктна діяльність може бути охарактеризована як:

- Практика особистісно орієнтованого навчання, яка враховує індивідуальні особливості, пізнавальні інтереси й потреби учасників освітнього процесу, а також забезпечує їхнє право на самостійний вибір. Це дозволяє учасникам усвідомити значущість набутих знань та їхнє практичне застосування.

- Організація навчального процесу, що акцентує увагу на самостійній роботі учасників (індивідуально, у парах чи малих групах) протягом визначеного періоду часу.

- Використання проєктної технології, що передбачає застосування різноманітних пошукових, дослідницьких і творчих методик, засобів і стратегій з боку педагогів. Для успішної реалізації проєкту необхідно заздалегідь визначити обсяг завдань та роли учасників, які в установлені терміни будуть відповідати за підготовку матеріалів і виконання запланованих робіт.

Перш ніж розпочати проєкт, слід розробити детальний план із переліком конкретних кроків. Власне планування

group or class and agreeing on the terms of collaboration.

5. Anticipating the need for additional sessions or consultations with participants.

6. Possibly involving parents or outside experts to support the project.

7. Planning visits to exhibitions, museums, or other educational venues as needed.

Project-based learning in the educational process is key to organizing interactive learning. Each project begins with identifying a problem and formulating tasks for students or learners to work on. In the next stage, participants engage in independent work in various formats: individually, in pairs, or in groups. As a method of pedagogical practice, the project-based approach is based on a combination of problem-oriented and research-based methodologies, encouraging students to engage in high-level creative activity.

The final stage of the project is an interactive presentation of the results. This method fosters the ability to select optimal and competitive solutions to the tasks at hand. This approach not only helps students master the course material more effectively but also allows them to take on different roles, developing collaboration and teamwork skills to achieve educational and cognitive goals.

The process of organizing the study of literary texts was structured in such a way that, through learning activities focused on readers' independent engagement, a comprehensive system of knowledge and skills would gradually take shape. Students were systematically given tasks that encouraged them not only to seek answers to relevant questions but also to analyze the author's techniques, imagery, and means of artistic expression. This approach fostered a deeper understanding of the work's structure and helped students develop critical reading skills. The main goal of this educational process was to prepare students for an independent, thoughtful, and creative engagement with literature through an understanding of the author's perspective. It is evident that a reader's richer life experience enables them to analyze a work more deeply, drawing on their own knowledge, which makes the

передбачає такі кроки:

1. Організація часу для роботи в бібліотеці, комп'ютерному класі або іншому освітньому середовищі.

2. Визначення технічних засобів, потрібних для реалізації проєкту (сканери, камери, фотоапарати тощо).

3. Пошук і відбір основних інформаційних джерел (включаючи цифрові носії та ресурси).

4. Координація дій усередині групи або класу, узгодження умов спільної роботи.

5. Передбачення необхідності додаткових занять чи консультацій з учасниками.

6. Можливе залучення батьків або сторонніх експертів до підтримки проєкту.

7. Планування відвідин виставок, музеїв чи інших освітніх локацій у разі потреби.

Проектна технологія в освітньому процесі має ключове значення для організації інтерактивного навчання. Кожен проєкт розпочинається з ідентифікації проблеми і формулювання завдань, які опрацьовують учні або слухачі. На наступному етапі здійснюється самостійна діяльність учасників у різних формах: індивідуальній, парній чи груповій. Як метод педагогічної практики проєктний підхід базується на поєднанні проблемно-орієнтованих та дослідницько-пошукових технологій, сприяючи залученню учнів до творчої активності високого рівня.

Підсумковим етапом проєкту є презентація результатів, яка має інтерактивний характер. Цей метод сприяє розвитку здатності до вибору оптимальних і конкурентоспроможних рішень поставлених завдань. Такий підхід не лише допомагає слухачам ефективніше засвоїти навчальний матеріал, але й дає змогу відчувати себе в різних ролях, розвиваючи навички співпраці та командної роботи задля досягнення освітніх і пізнавальних цілей.

Процес організації вивчення художнього тексту був побудований таким чином, щоб у рамках навчальних завдань, орієнтованих на самостійну активність читачів, поступово формувалася цілісна система знань і навичок. Учня систематично пропонувалися завдання, які спонукали не лише шукати відповіді на

reading process more productive.

Knowledge, as a foundation, plays a crucial role in the development of skills: in order to be able to perform a certain action, one must understand its principles and mechanisms. The development of reading skills occurs gradually, progressing from simple to more complex concepts. These skills are based on knowledge of key facts about the author's life, major literary movements, the era in which the work was written, social and historical events, as well as the moral and aesthetic views of the characters. This foundation allows students to transform the knowledge they have gained into a unique worldview. It is important not only to know but also to be able to apply this knowledge in the analysis of literary works: to focus on the content, to grasp the author's ideas through the lens of character traits, events, or historical periods, and to form one's own attitude toward what has been read. The ability to appreciate various art forms – music, painting, architecture – has traditionally been considered essential for the harmonious development of the individual. However, the ability to understand literary texts deserves special attention. During adolescence and adulthood, aesthetic sensibilities and the ability to appreciate the beauty of the surrounding world and art actively develop.

At the same time, young readers develop stronger critical thinking skills, a thirst for self-expression, and a desire to assert their own individuality. This is accompanied by a need to form their own tastes and judgments, which can sometimes be subjective or even categorical. A lack of life experience and cultural background often leads to a superficial approach to reading literary texts. Discussing works of art in general, and literary works in particular, is an important tool for assessing students' level of understanding. In such discussions, attention should be paid to the listeners' emotional reactions: if they remain indifferent, this indicates that the analysis of the work does not touch on its essence. Such a formal approach not only fails to foster the development of students' emotional and aesthetic sensitivity but, on the contrary, can stifle it. A lack of interest

актуальні запитання, а й аналізувати авторські прийоми, образи та засоби художнього вираження. Такий підхід сприяв глибшому розумінню структури твору та формував у школярів навички усвідомленого читання. Головною метою цього навчального процесу було підготувати учня до самостійного, вдумливого та творчого сприйняття літератури через осмислення авторської позиції. Очевидно, що багатший життєвий досвід читача дає змогу йому глибше аналізувати твір, спираючись на власні знання, що робить процес прочитання продуктивнішим.

Знання, як базис, відіграють вирішальну роль у формуванні навичок: для того, щоб бути спроможним виконувати певну дію, необхідно знати її принципи та механізми. Формування читацьких умінь відбувається поступово, від простих до складніших понять. Ці навички ґрунтуються на знаннях ключових фактів із життя автора, базових літературних напрямів, епохи створення твору, суспільних та історичних подій, а також морально-естетичних поглядів героїв. Така база дозволяє перетворювати отримані знання у своєрідну світоглядну позицію. Важливо не тільки знати, але й уміти використовувати ці знання в аналізі літературних творів: зосереджуватися на змісті, осягати ідеї автора крізь призму характеристик персонажів, подій чи епох, а також формувати власне ставлення до прочитаного. Уміння сприймати різні види мистецтва – музику, живопис, архітектуру – традиційно вважалося необхідним для гармонійного розвитку особистості. Однак особливої уваги заслуговує здатність розуміти літературні тексти. У підлітковому і старшому віці активно розвиваються естетичні почуття, здатність цінувати красу довколишнього світу й мистецтва. Водночас у молодих читачів посилюється критичне мислення, жага до самовираження і прагнення утвердити власну індивідуальність. Це супроводжується потребою формувати власні смаки й оцінки, що іноді має суб'єктивний або навіть категоричний характер. Недостатність життєвого досвіду й культурного багажу нерідко призводить до поверхового підходу до читання художніх текстів. Обговорення творів мистецтва взагалі, і літературних зокрема,

in the author's artistic vision, stylistic choices, or the work's subtext inevitably leads to a low level of text comprehension and hinders the development of reading skills. The teacher's task is to create an atmosphere of dialogue and inspire students to gain a deeper understanding of the art of the written word.

The use of non-traditional teaching methods in literature classes helps achieve a number of important pedagogical and educational goals. In particular, this fosters the development of personal qualities in readers, such as the ability to think independently, skills in group collaboration, the ability to strategically plan their own work, predict the results of their activities, and take responsibility for the consequences of their actions. In addition, non-traditional approaches stimulate the younger generation's motivation for productive academic and professional engagement. They also have a positive impact on students' interest in the learning process, which, in turn, contributes to the effective achievement of educational goals. Such methods serve as the foundation for the development and nurturing of a well-rounded and harmonious student personality [7: 116].

When a teacher uses virtual tours during class, the learning process becomes much more engaging and, importantly, more effective for mastering the material. The use of computer technology provides access to video materials and animations that allow students to see things in class that might otherwise remain inaccessible. The modern world dictates its own rules, and today the use of computers in language and literature classes is not just widespread but has become the norm. Thanks to this tool, lessons become more dynamic, vivid, and effective. Most importantly, this form of instruction increases student engagement and academic performance. Among the most effective methods for developing students' creative potential in literature classes are role-playing, dramatization, and theatrical performances.

Non-traditional teaching methods not only spark interest in the subject matter but also help stimulate students' cognitive activity. They instill a love for the written

є важливим інструментом оцінки рівня їх сприйняття учнями. У таких бесідах увага повинна приділятися емоційним реакціям слухачів: якщо вони залишаються байдужими, це свідчить про те, що аналіз твору не торкається суті. Подібний формальний підхід не лише не сприяє розвитку емоційної та естетичної чутливості школярів, а навпаки – здатен її приглушити. Відсутність зацікавлення художнім задумом автора, його стилістичними рішеннями чи підтекстом твору неминуче веде до низького рівня розуміння тексту й ускладнює процес формування читацьких умінь. Завдання педагога – створити атмосферу діалогу й надихнути учнів на глибше пізнання мистецтва слова.

Використання нестандартних форм навчання на уроках літератури сприяє досягненню низки важливих педагогічних та виховних цілей. Зокрема, це зумовлює розвиток у читачів таких особистісних якостей, як здатність до самостійного мислення, навички співпраці у групі, уміння стратегічно планувати власну роботу, прогнозувати результати своєї діяльності та брати відповідальність за її наслідки. Крім того, нестандартні підходи стимулюють мотивацію молодого покоління до продуктивної навчальної та трудової активності. Вони також позитивно впливають на зацікавленість учнів навчальним процесом, що, у свою чергу, сприяє ефективному вирішенню завдань освіти. Такі методики стають фундаментом для розвитку та виховання всебічно гармонійної особистості учня [7: 116].

Коли викладач використовує віртуальні екскурсії під час занять, навчальний процес стає значно цікавішим і, що важливо, більш результативним для засвоєння матеріалу. Застосування комп'ютерних технологій відкриває доступ до відеоматеріалів та анімації, які дозволяють учням побачити на уроці те, що в інший спосіб могло б залишитися недоступним. Сучасність диктує свої правила, і сьогодні використання комп'ютерів на заняттях мови та літератури є не просто поширеним, а вже звичним явищем. Завдяки цьому інструменту уроки стають динамічнішими, яскравішими та ефективнішими. Що головне – така форма навчання підвищує

word and help students gain a deeper understanding of artistic phenomena. The connection between theater and literature is of immense importance and has developed historically over the centuries. Such integration has always been justified, as it fosters an interest in culture in general and the arts in particular. Moreover, students are captivated by the emotional depth of these lessons, which stimulates their independence and creative thinking.

Literature classes represent a powerful synergy between the teacher's scholarly and organizational work and that of the students in a collaborative environment. Particular attention is paid to the development of competencies. The process begins with clear planning of the lesson's goals and objectives, which are determined by the lesson's theme and expected outcomes. These outcomes include knowledge, skills, and abilities that students will be able to apply in specific real-life situations. For example, to achieve this, it is advisable to use techniques such as identifying students' expectations, individual and group discussions, or small creative tasks that will help reveal students' abilities and their level of preparation.

Motivation plays an important role: it helps focus the students' full attention on the lesson topic and spark their interest in learning it. To achieve this, teachers can use methods such as "let's imagine a situation", "problem-based questions", "delayed answers", "association trees", or deciphering codes.

It is difficult to imagine modern language and literature instruction without the use of innovative teaching technologies, many of which have their roots in the ideas of Vasyl Sukhomlynsky. Interactive approaches – such as working in groups or pairs – should become an integral part of the learning process. They not only teach interaction and cooperation but also help students recognize their individual contributions to a common goal. To develop critical thinking in students, it is appropriate to use techniques such as studying key concepts, critically analyzing instructional material, reviewing texts, and writing essays. It is precisely these methods

рівень залученості та результативності учнів. Одними з найдоцільніших методів розвитку творчого потенціалу учнів на заняттях літератури залишаються інсценізація, драматизація та театралізація.

Нестандартні форми проведення уроків не лише пробуджують інтерес до навчального матеріалу, а й сприяють активізації пізнавальної діяльності школярів. Вони прищеплюють любов до художнього слова та допомагають глибше зрозуміти мистецькі явища. Зв'язок між театром і літературою має величезне значення й історично формувався протягом століть. Така інтеграція завжди була виправданою, адже сприяє появі інтересу до культури загалом і мистецтва зокрема. Більше того, учнів вражає емоційне наповнення таких уроків, що стимулює їхню самостійність та творче мислення.

Літературні заняття – це потужна синергія науково-організаційної праці педагога й учнів в умовах співтворчості. Особлива увага приділяється формуванню компетентностей. Початок роботи полягає у чіткому плануванні мети й завдань заняття, які визначаються тематикою уроку й очікуваними результатами. Такі результати включають знання, навички та вміння, що учні зможуть застосувати у конкретних життєвих ситуаціях. Наприклад, з цією метою доцільно використовувати такі прийоми, як визначення очікувань слухачів, індивідуальні та загальногрупові бесіди або невеликі творчі завдання, що допоможуть виявити здібності учнів і рівень їхньої підготовки.

Важливу роль відіграє мотивація: вона допомагає сконцентрувати всю увагу слухачів на тематиці уроку та викликати зацікавленість у її вивченні. Для цього можна застосовувати такі методики, як "уявімо ситуацію", "проблемне питання", "відстрочена відгадка", "асоціативний куш" чи розгадування шифrogram.

Сучасне викладання мов і літератури важко собі уявити без використання інноваційних педагогічних технологій, багато з яких мають коріння в ідеях Василя Сухомлинського. Інтерактивні підходи – наприклад робота в групах чи парах – повинні стати невід'ємною

that help students develop the ability to analyze and synthesize information, thereby promoting their intellectual development and successful mastery of academic subjects.

Conclusions and research perspectives.

Creative methods and techniques play a universal role in the development of life competencies, helping to enhance the reader's personal qualities. Accordingly, there is a need to optimize the content and organizational structure of the system for developing students' competencies through the implementation of effective teaching methods and technologies. Among the most effective are the project-based learning method, conducting debates, creating student portfolios, and using the "Developing Critical Thinking Through Reading and Writing" approach. The effectiveness of such methods lies in stimulating students' intellectual interest in the subject, improving the quality of their knowledge, developing their communication skills, emotional and aesthetic culture, fostering creative thinking and research skills, and helping them master key competencies. In this context, the cultural studies approach to the analysis of literary works in educational institutions plays an important role in the system of literary education. It provides an opportunity to examine literary phenomena in a broader context, presenting national literature as an integral part of the European and global literary process. Prospects for further research include the analysis and development of methodological tools, techniques, and effective teaching strategies based on the cultural studies approach, which will further expand the educational potential in the study of literature.

частиною навчального процесу. Вони не лише навчають взаємодії й співпраці, а й сприяють усвідомленню індивідуального внеску кожного у спільну мету. Для розвитку критичного мислення у школярів доречно використовувати такі прийоми як вивчення ключових понять, критичний аналіз навчального матеріалу, рецензування текстів та написання есе. Саме такі методи допомагають сформувати в учнів здатність до аналізу й синтезу інформації, сприяючи їхньому інтелектуальному розвитку й успішному опануванню навчальних дисциплін.

Висновки та перспективи досліджень. Креативні методи та прийоми займають універсальне місце в розвитку життєвих компетентностей, сприяючи активізації особистісних якостей читача. Відповідно, виникає необхідність оптимального змістового й організаційного наповнення системи формування компетентностей учнів через впровадження ефективних методів і технологій навчання. Серед найдієвіших варто виділити метод проєктів, проведення дебатов, створення портфоліо учня, а також використання технології "Розвиток критичного мислення через читання та письмо". Ефективність таких методів полягає в посиленні пізнавального інтересу учнів до предмета, підвищенні якості їхніх знань, розвитку комунікативних здібностей, емоційної та естетичної культури, формуванні креативного мислення, науково-дослідницьких навичок та опануванні ключових компетентностей. У цьому контексті культурологічний підхід до аналізу літературних творів у закладах освіти займає важливе місце в системі літературної освіти. Він надає можливість розглянути літературні явища в ширшому контексті, представляючи національну літературу як інтегральну частину європейського та світового літературного процесу. Перспективи для подальших досліджень включають аналіз і розробку методичних інструментів, прийомів та ефективних форм роботи педагогів на основі культурологічного підходу, що дозволить ще більше розширити освітній потенціал у вивченні літератури.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bratko, V.O. (2012). Kul'turolohichniy pryntsyp vyvchennia ukrainskoi literatury v osnovnii shkoli [The Cultural Studies Approach to Teaching Ukrainian Literature in

Elementary School]. *Naukovi zapysky. Seriya: Psykholoho-pedahohichni nauky (Nizhyns'kyi derzhavnyi universytet im. Mykoly Hoholya) – Scientific Notes. Series: Psychological and Pedagogical Sciences (Mykola Gogol State University of Nizhyn)*, No. 7. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_7_23 [in Ukrainian].

2. Domansky, V.A. (2002). *Literatura i kul'tura: Kul'turolohichni pidkhid do vyvchennia slovesnosti v shkoli [Literature and Culture: A Cultural Studies Approach to the Study of Literature in School]*. Kyiv: Flint: Nauka, 368 [in Ukrainian].

3. Zagvyazynsky, V.I. (2004). *Teoriia navchannia: Suchasna interpretatsiia [Theory of Learning: A Contemporary Interpretation]*. Kyiv: Akademiya, 192 [in Ukrainian].

4. Kominarets, T.V. (2016). Kul'turolohichna zmistova liniia u protsesi vykladannia zarubizhnoi literatury yak zasib formuvannia moralno-tsinnisnoi skladovoi osobystosti uchnia [The Cultural-Thematic Thread in the Process of Teaching Foreign Literature as a Means of Shaping the Moral and Value Component of the Student's Personality]. *Tavriys'kyi visnyk osvity – Tavriya Bulletin of Education*, No. 2, 20-26 [in Ukrainian].

5. Krutenko, O.F. (2014). *Formuvannia zahalnokulturnoi kompetentnostiuchniv zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu vidpovidno do vymoh novykh derzhavnykh osvitnikh standartiv [The Development of General Cultural Competence in Students of General Education Institutions in Accordance with the Requirements of the New State Educational Standards]*. Cherkasy, 68 [in Ukrainian].

6. Kutsevol, O.M. (2001). Suchasni typy urokiv zarubizhnoi literatury [Contemporary Types of Foreign Literature Lessons]. *Vsesvitnya literatura ta kul'tura v starshykh navchal'nykh zakladyakh Ukrayiny – World Literature and Culture in Upper Secondary Schools of Ukraine*, No. 2, 52-55 [in Ukrainian].

7. Pokatilova, O. (2017). Osnovy metodyky kul'turolohichnoho analizu khudozhnoho tvoriv na urokakh literatury [Fundamentals of the Methodology for Cultural Analysis of Literary Works in Literature Classes]. *Naukovyy visnyk Mykolayivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.O. Sukhomlyns'koho. Pedahohichni nauky – Scientific Bulletin of the V.O. Sukhomlinsky Mykolaiv National University. Pedagogical Sciences*, No. 2, 375-381 [in Ukrainian].

8. Pustokhina, V. (2015). Formuvannia kul'turolohichnoi kompetentnosti u starshoklasnykiv na urokakh ukraïnskoi literatury [The Development of Cultural Competence in High School Students in Ukrainian Literature Classes]. *Teoretychna i dydaktychna filolohiya. Seriya: Pedahohika – Theoretical and Didactic Philology. Series: Pedagogy*, is. 21, 58-66 [in Ukrainian].

9. Khutorsky, A. (2003). Kliuchovi kompetentsii yak komponent osobystisno-orientovanoi paradyhmy osvity [Key Competencies as a Component of the Person-Centered Paradigm of Education]. *Narodna osvita – Public Education*, No. 2, 58-89 [in Ukrainian].

10. Shevnyuk, O.L. (2015). *Istoriia mystetstv [History of the Arts]*. Kyiv: Osvita Ukrainy, 452 [in Ukrainian].

Received: March 27, 2026

Accepted: April 21, 2026

Published: May 29, 2026

